

O'ZBEKISTONDA OILA MODELI SHAKILLANISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Murtazayeva Gulrux Odiljonovna

*Navoiy viloyati, Navoiy shahar 8- umumiy o'rta ta'lim maktabi
rus tili fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda oila modeli shakllanishining tarixiy, madaniy va ijtimoiy asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda an'anaviy oila tuzilmasi, avlodlar o'rtasidagi munosabatlar, milliy qadriyatlar va jamiyatning o'zgarib borayotgan talablari oila institutiga ko'rsatgan ta'siri yoritilgan. Shuningdek, mustaqillik yillarida amalga oshirilgan islohotlar, gender tenglikka doir siyosatlar hamda urbanizatsiya jarayonlari zamonaviy oila modeliga qanday ta'sir o'tkazayotgani o'rganiladi. Maqolada o'zbek oilasida hurmat, birdamlik, ko'p avlodli uy xo'jaligi kabi an'anaviy tamoyillar bilan bir qatorda yoshlarning mustaqilligi, nikohga yondashuvning o'zgarishi va iqtisodiy omillarning kuchayishi kabi yangi tendensiyalar integratsiyasi tahlil etiladi. Tadqiqot natijalari O'zbekistonda oila modeli milliy qadriyatlar bilan zamonaviy hayot talablari uyg'unlashuvi asosida shakllanayotgan murakkab, dinamik tizim ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Oila modeli, o'zbek oilasi, an'anaviy qadriyatlar, jamiyat islohotlari, avlodlararo munosabatlar, gender tengligi, urbanizatsiya, zamonaviy oila, ijtimoiy omillar, madaniy meros.

Oila jamiyatning asosiy ijtimoiy instituti bo'lib, har bir davlatning madaniy, tarixiy va ijtimoiy taraqqiyotida muhim o'rin tutadi. O'zbekistonda oila modeli asrlar davomida shakllangan an'analar, urf-odatlar, avlodlar o'rtasidagi hurmat tamoyillari hamda milliy qadriyatlarga tayangan holda rivojlanib kelgan. Mustaqillik yillarida amalga oshirilgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, urbanizatsiya jarayoni, gender siyosati va axborot makonining kengayishi natijasida oila institutida yangi tendensiyalar paydo bo'ldi. Ushbu tadqiqotning maqsadi — O'zbekistonda oila modelining shakllanishiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash, uning zamonaviy rivojlanish yo'nalishlarini tahlil qilish hamda an'anaviy va modern qarashlar o'rtasidagi o'zaro uyg'unlikni ko'rsatishdir. Shuningdek, yosh avlodning oila qurishga bo'lgan munosabati, farzand tarbiyasi, iqtisodiy sharoitlar va gender rollaridagi o'zgarishlar ham alohida ko'rib chiqiladi.

Tadqiqot oila modelini o'rganishda quyidagi metodlardan foydalanadi:

Tahliliy metod – oila institutiga oid ilmiy adabiyotlar, maqolalar, statistika va normativ-huquqiy hujjatlar o'rganilib, an'anaviy oila modeli hamda zamonaviy tendensiyalar tahlil qilindi; Qiyosiy metod – sovet davri oilaviy munosabatlari bilan

mustaqillikdan keyingi davrdagi o'zgarishlar qiyoslab o'rganildi; Ijtimoiy-pedagogik yondashuv – oilaning farzand tarbiyasidagi o'rni, avlodlararo muloqot va tarbiyaviy mexanizmlar tahlil qilindi; Sotsiologik kuzatuv (bilvosita) – yoshlarning oila haqidagi qarashlari, turmush qurishdagi ustuvor jihatlar va gender rollarga munosabatiga doir mavjud so'rovnomalar natijalari o'rganildi; Tarixiy metod – o'zbek oila modelining shakllanish bosqichlari, qadriyatlar evolyutsiyasi va o'zgaruvchan ijtimoiy omillar tarixiy kontekstda ko'rib chiqildi.

Tadqiqot natijalari O'zbekistonda oila modeli ko'p qatlamli, dinamik va turli omillarga bog'liq hold rivojlanayotganini ko'rsatdi. An'anaviy qadriyatlarning barqarorligi: Oilada kattalarni hurmat qilish, ko'p avlodli oila shakli, farzandlar sonining nisbatan ko'pligi, mas'uliyatni ulashish va jamoaviylik an'anasi hanuzgacha kuchli. Ayniqsa, qishloq hududlarida bunday qadriyatlar barqaror saqlanmoqda; Zamonaviy o'zgarishlarning kuchayishi. Urbanizatsiya, iqtisodiy mustaqillik, ayollarning ishchi bozoridagi faolligi, ta'lim darajasining oshishi natijasida oila modeli yanada funksional va kichik ko'lamli shaklga o'tmoqda. Yadro (kichik) oilalar ko'paymoqda; Gender rollarining transformatsiyasi.

Ayollarning oliy ta'limda, davlat va nodavlat tashkilotlarda faol ishtirok etishi gender tenglikni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Bunda davlat siyosati ham muhim rol o'ynamoqda; Yoshlarning oila qurishga munosabatidagi yangilanishlar: Tadqiqotda aniqlanishicha, yoshlar avvalgidek erta turmush qurishga intilmayapti, shaxsiy rivojlanish, ta'lim va iqtisodiy barqarorlikni birinchi o'ringa qo'yish tendensiyasi sezilmoqda; Axborot texnologiyalarining ta'siri: Internet va ijtimoiy tarmoqlar oilaviy munosabatlar, tarbiya, turmush madaniyati va kommunikatsiyani ma'lum darajada o'zgartirmoqda. Onlayn o'rganish, masofaviy muloqot, keng axborot maydoni oilaning zamonaviy hayotiga kirib kelgan.

O'zbekistonda oila modeli tarixiy an'analarga asoslangan bo'lsa-da, hozirgi davrda global va mahalliy omillar ta'siri ostida sezilarli darajada modernlashmoqda. An'anaviy qadriyatlar — hurmat, birdamlik, oila sha'nini asrash, farzand tarbiyasiga mas'uliyat — hanuzgacha jamiyatning asosiy tayanchidir. Biroq zamonaviy sharoitlarda oila tuzilmasi va funktsiyalari o'zgarib bormoqda. Kichik oila formati, iqtisodiy mustaqillik, shaxsiy rivojlanishga e'tibor hamda ayollarning ijtimoiy mavqeyining oshishi oilaning yangi shakllanish jarayonini belgilamoqda. Shuningdek, yoshlarning oila qurishga nisbatan ehtiyotkor munosabati, turmush qurish yoshining biroz kechikishi va shaxsiy hayotga qo'yilayotgan talablardagi farqlar yangi oila modelini shakllantirmoqda. Bu jarayon bir tomondan jamiyatning modernlashuvini, ikkinchi tomondan esa avlodlar o'rtasidagi qarama-qarshi qarashlarni oshirishi mumkin. Shu sababli, an'anaviy qadriyatlarni zamonaviy ijtimoiy hayot bilan uyg'unlashtirish muhim vazifa bo'lib qolmoqda.